

Taiping – Donghak : Ideologies for The Popular Movements in the Last Dynasties of China and Korea

ไท่ผิง - กงฮัก : อุดมการณ์ในการเคลื่อนไหวของประชาชน
ในราชวงศ์สุดท้ายของจีนและเกาหลี

ณัฐวดี เจนสิริพล¹

Nuttawadee Jensiripon

ศิริพร ดาบเพชร¹

Siriporn Dabphet

¹สาขาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Department of History, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของปริยญาภิพนธ์ เรื่อง “ไท่ผิง-กงฮัก: การเคลื่อนไหวของประชาชนในราชวงศ์สุดท้ายของจีนและเกาหลี”

Corresponding Author

Nuttawadee Jensiripon

Department of History, Faculty of Social Sciences,

Srinakharinwirot University, Bangkok 10110, Thailand

E-mail: tan_nuttawadee@hotmail.com

Received: 16 February 2021

Revised: 7 April 2021

Accepted: 5 May 2021

Abstract

This research article attempts to analyse and study the contexts and ideologies that lead to the Taiping popular movement and the Donghak popular movement. The results of the study revealed that the Taiping and Donghak popular movements were not only comparable in the time and the context in which the movements happened, but they also were compared in their ideologies and the consequences to the dynasties.

The Qing and the Joseon were the last dynasties of China and Korea to be faced similarly with both internal disturbances and the external influences of imperialism from the beginning of the nineteenth century. The Taiping popular movement (1851-1864) occurred in the late Qing (1644-1912) dynasty and was incubated in the impoverished southernmost area, full of radical ethnic discrimination. Likewise, the Donghak popular movement (1894-1895) emerged in the late Joseon (1392-1910) dynasty in the Southern provinces where many suffered from poverty and corruption from local officers.

Their ideologies for the movements were based on religious dogma, egalitarianism, and being anti-foreigner. The Taiping principles were the combination of Christianity and ancient Chinese beliefs, the utopian ideal of equality in the land and treasury, anti-Manchus, and anti-Confucianism. Comparably, the Donghak concepts were humanism, farmland distribution, and “Donghak Religion” - Eastern Learning, founded in the 1860s by Choe Je-u. The Donghak religion, which was recently known as Cheondoism or The Heavenly Way, was a fusion idea of Confucianism, Taoism, Buddhism, and Korean Shamanism. It was used to react to the “Seohak” - Western Learning.

Keywords: Taiping, Donghak, Qing, Joseon, Popular movement

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และศึกษาสภาพบริบท ตลอดจนอุดมการณ์ที่นำไปสู่การเคลื่อนไหวของประชาชนโดยกลุ่มไทผิงและกลุ่มทงฮัก ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มไทผิงและกลุ่มทงฮักไม่เพียงเปรียบเทียบกันได้ในแง่ของเวลาและสภาพแวดล้อมของเหตุการณ์เท่านั้น แต่ยังสามารถเปรียบเทียบในด้านอุดมการณ์และผลกระทบที่ตามมาต่อราชวงศ์ชิงและราชวงศ์โชซอนได้อีกด้วย ซึ่งทั้งสองราชวงศ์เป็นราชวงศ์สุดท้ายของจีนและเกาหลีที่ต้องเผชิญทั้งปัญหาภายใน และปัญหาภายนอกอย่างลัทธิจักรวรรดินิยมตั้งแต่เริ่มเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 19

ขบวนการไทผิง (ค.ศ.1851-1864) เกิดขึ้นในปลายราชวงศ์ชิง (ค.ศ.1644-1912) มีจุดเริ่มต้นจากดินแดนยากแค้นทางตอนใต้ของประเทศซึ่งเต็มไปด้วยความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ เช่นเดียวกับขบวนการทงฮัก (ค.ศ.1894-1895) อุบัติขึ้นในปลายราชวงศ์โชซอน (ค.ศ.1392-1910) จากมณฑลทางตอนใต้ที่ประสบกับปัญหาความยากจน รวมไปถึงการทุจริตคดโกงของข้าราชการท้องถิ่น

อุดมการณ์ในการเคลื่อนไหวของทั้งสองขบวนการมีรากฐานจากแนวคิดในด้านศาสนา ความเสมอภาคเท่าเทียม และการต่อต้านชาวต่างชาติ อุดมการณ์ของไทผิงเป็นการผสมผสานระหว่างศาสนาคริสต์และความเชื่อของจีนโบราณ ตลอดจนแนวคิดในอุดมคติ เช่น การจัดสรรที่ดินและทรัพย์สินอย่างเท่าเทียม การต่อต้านชาวแมนจู และการต่อต้านลัทธิขงจื้อ เช่นเดียวกับหลักการของกลุ่มทงฮัก อันประกอบด้วยแนวคิดมนุษยนิยม การแบ่งสรรที่ดินทำกิน และ “ลัทธิทงฮัก” หรือ ศาสตร์แห่งตะวันออก ซึ่งเป็นลัทธิที่ก่อตั้งโดยชเวเจอู รวบรวม ค.ศ.1860 (ปัจจุบันรู้จักในชื่อลัทธิซอนโด หรือวิถีแห่งสวรรค์) ที่ผสมเอาแนวคิดของลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า ศาสนาพุทธ และความเชื่อเรื่องผีสางโนลิ่งคึมยูกโชซอน มาผสมผสานเป็นลัทธิทงฮักเพื่อคานอำนาจทางความคิดกับ “ซอฮัก” หรือศาสตร์แห่งตะวันตก

คำสำคัญ: ไทผิง, ทงฮัก, ชิง, โชซอน, การเคลื่อนไหวของประชาชน

บทนำ

ราชวงศ์ชิง (Qing Dynasty) ปกครองประเทศจีนมาอย่างยาวนานตั้งแต่ ค.ศ. 1644 - 1912 ขณะที่เกาหลีอยู่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์โชซอน (Joseon Dynasty) มาตั้งแต่ ค.ศ. 1392 - 1910 ทั้งสองราชวงศ์บริหารประเทศมาหลายร้อยปี แต่กลับถึงจุดสิ้นสุดของระบอบจักรพรรดิในระยะเวลาไล่เลี่ยกัน บริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในปลายสมัยดังกล่าวของทั้งสองประเทศมีความคล้ายคลึงกันอย่างมีนัยสำคัญ ในด้านการเมือง อำนาจของราชวงศ์ชิงและโชซอนมาถึงจุดเสื่อมถอย ข้าราชการและเหล่าขุนนางฉ้อราษฎร์บังหลวง ส่วนทางด้านเศรษฐกิจ ประชาชนอดอยาก ขาดแคลนอาหารและที่ดินทำกิน ความยากจนเป็นปัญหาเรื้อรังฝังลึกทั้งในจีนและเกาหลี ขณะที่สภาพทางสังคมมีความเหลื่อมล้ำแตกต่างระหว่างชนชั้นสูงและชนชั้นล่าง การเคลื่อนไหวชนชั้นทางสังคมเป็นไปได้ยาก อีกทั้งตำแหน่งทางราชการยังถูกผูกขาดอยู่กับตระกูลขุนนาง ประกอบกับตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา จักรวรรดินิยมตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษขยายอิทธิพลในจีน และญี่ปุ่นขยายอิทธิพลในเกาหลี ทำให้สถานการณ์ภายในสองประเทศตกต่ำมากขึ้น ทั้งหมดกลายเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่ทำให้ประชาชนลุกขึ้นมาเคลื่อนไหวเป็นขบวนการไถ่ผิง (Taiping Movement; 太平) ทางภาคกลางของจีนระหว่าง ค.ศ. 1851-1864 และขบวนการทงฮัก (Donghak Movement; 동학) ทางตอนใต้ของเกาหลี ทั้งนี้ การเคลื่อนไหวของขบวนการทงฮักมี 2 ช่วงเวลาสำคัญ คือ การถือกำเนิดขึ้นของลัทธิทงฮัก โดย โชเวเจอู (Choe Je-u; 최제우) ใน ค.ศ. 1860 และการลุกฮือของประชาชนภายใต้การนำของซอนบงจุน (Jeon Bong-jun; 전봉준) ระหว่าง ค.ศ. 1894-1895 ซึ่งผู้วิจัยจะให้ความสนใจไปที่เหตุการณ์หลังเป็นสำคัญ

ขบวนการไถ่ผิงเกิดขึ้นจากความไม่พอใจในความไม่เท่าเทียมกันในสังคม ปัญหาความยากจนของชาวนา ปัญหาความแตกต่างด้านเชื้อชาติที่ชาวจีนฮากกา (Hakka; จีนแคะ) เชื้อชาติเดียวกับพวกไถ่ผิงรู้สึกว่าตนถูกรัฐบาลกดขี่และไม่ได้รับการดูแลช่วยเหลือทัดเทียมกับชาวจีน ไถ่ผิงเป็นกลุ่มต่อต้านที่สร้างปัญหาให้กับราชวงศ์ชิงอย่างมาก เพราะขยายตัวและยึดครองพื้นที่ในเขตลุ่มแม่น้ำฉางเจียง (หรือแม่น้ำแยงซี; Yangzi) ซึ่งเป็นแหล่งเกษตรกรรมและเส้นทางค้าขายที่สำคัญในภาคกลางของประเทศจีน การลุกฮือของไถ่ผิงมีระยะเวลายาวนานกว่า 14 ปี ขยายอาณาเขตตั้งแต่จุดเริ่มต้นในเขตมณฑลกว่างซี (Guangxi) ทางใต้ จนสามารถเข้ายึดเมืองหนานจิง (Nanjing; หรือนานกิง) ได้ใน ค.ศ. 1853 (Spence, 2013) มีการรวมตัวอย่างเป็นระบบจนตั้งเป็นอาณาจักรไถ่ผิงเทียนกั๋ว มีเมืองหนานจิงเป็นเมืองหลวงของอาณาจักร ผู้นำขบวนการไถ่ผิง คือ หงซิวเฉวียน (Hong Xiu Quan; 洪秀全) สถาปนาตนเป็นกษัตริย์ มีกองทัพมีระเบียบวินัยและเข้มแข็ง รวมทั้งสามารถชักจูงประชาชนให้เข้าร่วมกับกลุ่มไถ่ผิงได้เป็นจำนวนมาก (ศิริพร ดาบเพชร, 2562) ส่วนกลุ่มทงฮัก คือ การเคลื่อนไหวที่เผยแพร่อุดมการณ์ที่มุ่งเน้นการสร้างความเท่าเทียมให้เกิดขึ้นในสังคม ต่อต้านการทุจริตและการกดขี่ข่มเหงของขุนนาง การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของเกาหลี และเป็นอิสระจากอิทธิพลต่างชาติที่เข้ามาในโชซอน โดยมีซอนบงจุนเป็นผู้นำ และอาศัยลัทธิทงฮักจูงใจให้ผู้คนเข้าร่วมขบวนการ (ศิริพร ดาบเพชร, 2562)

ทั้งสองขบวนการใช้ความเชื่อทางศาสนาเป็นแรงจูงใจในการเคลื่อนไหว แนวคิดของไถ่ผิง คือ ศาสนาคริสต์ โดยใช้หลักคำสอนทางศาสนา และการดำเนินการทางพิธีกรรมเพื่อสร้างความเลื่อมใสและนำเชื่อถือแก่ผู้คนโดยทั่วไป โดยมีอุดมการณ์ คือ การต่อต้านลัทธิขงจื้อ ราชวงศ์ชิง ระบอบศักดินา ประเพณีโบราณ การสูบน้ำฝน รวมถึงการเน้นความเสมอภาคเท่าเทียม การจัดสรรที่ดิน และรัฐสวัสดิการเพื่อเอาใจชนชั้นเกษตรกร (ศิริพร ดาบเพชร, 2562) ซึ่งเป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ในประเทศจีน ในขณะเดียวกัน แรงผลักดันมวลชนของฝั่งเกาหลี คือ

“ลัทธิขงจื๊อ” หรือ “ศาสตร์แห่งภูมิปัญญาตะวันออก” (Eastern Learning - Donghak) คือแนวการสอนที่ดัดแปลงมาจากความเชื่อต่างๆ ทั้งลัทธิขงจื๊อ เต๋า พุทธ และการนับถือผีสูงของโซซอน มาประยุกต์เป็นศาสตร์ใหม่ โดยมุ่งต่อต้านกระแสความรู้แบบตะวันตก หรือ ซอฮัก (Western Learning – Seohak; 서학) และต่อต้านศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก (Kang, 1968)

ด้านผู้นำการเคลื่อนไหว หงชิวเจวียน ผู้นำขบวนการไท่ผิง เป็นชาวจีนฮากกาจากครอบครัวชาวนาในหมู่บ้านเล็กๆ ที่มณฑลกวางตุ้ง ผิดหวังจากการสอบเข้ารับราชการหลายครั้งและผันตัวไปเป็นครูสอนหนังสือได้ลุ่มหลงในศาสนาคริสต์และเพื่อฝันว่าตนเป็นน้องชายของพระเยซู มีหน้าที่พาชาวจีนอันออกจากกรอคซึ่ของชาวแมนจู (วาสนา วงศ์สุรวัฒน์, 2555) และเผยแพร่แนวคิดจนมีคนเลื่อมใสมากขึ้นจนก่อตั้งเป็นกลุ่มไท่ผิงในเวลาต่อมา เช่นเดียวกับกลุ่มทงฮัก ซอน บงจุน อดีตทหารรักษาการณ์จากครอบครัวชนชั้นกลางระดับล่างในมณฑลซ้อลลา บิดาของเขาถูกขุนนางกังฉินใส่ความและทรมาณจนถึงแก่ชีวิต (Lew, 1990) ทำให้เขาลุกขึ้นมาต่อต้านการปกครองที่ไม่ชอบธรรมของราชวงศ์โซซอน

การลุกฮือของกลุ่มไท่ผิงและทงฮักไม่เพียงเกิดขึ้นในระยะเวลาที่ไล่เลี่ยกัน แต่ทั้งสองเหตุการณ์ยังเกิดขึ้นภายใต้สภาพแวดล้อมภายในประเทศที่คล้ายคลึงกัน ทั้งในแง่การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ตลอดจนต้องเผชิญกับภัยคุกคามจากภายนอกประเทศเช่นเดียวกัน เหล่านี้คือปัญหาจากทั้งภายในและภายนอกประเทศที่รุมเร้าราชสำนักชิงและโซซอนในช่วงเวลานั้น ซึ่งไม่นานหลังจากขบวนการไท่ผิงและทงฮักล่มสลายลง ทั้งราชวงศ์ชิงและราชวงศ์โซซอนก็มาถึงจุดสิ้นสุดเมื่อเริ่มเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 20 ได้ไม่นาน

ขบวนการไท่ผิงและขบวนการทงฮักอาจจะเป็นลางบอกเหตุอย่างหนึ่งถึงการเป็นรัฐล้มเหลว (Failed State) ของจักรวรรดิชิงและอาณาจักรโซซอน ในแง่หนึ่งคือการสิ้นคลอนอย่างหนักหน่วงที่มีต่อ “โอรสสวรรค์” (Son of Heaven - Tian Zi; 天子) ตาม “แนวคิดอาณัติสวรรค์” (Mandate of Heaven - Tian Ming; 天命) อันเป็นความคิดทางการเมืองของจีนมาแต่โบราณ ซึ่งถ้าหากเราพิจารณาตั้งแต่อดีตหรือแม้กระทั่งในปัจจุบัน การเคลื่อนไหวของประชาชนเพื่อต่อต้านกลุ่มผู้ปกครองที่ขาดความชอบธรรมและไร้ประสิทธิภาพในการรับมือปัญหาต่างๆ ยังคงมีอยู่ให้เห็นในหน้าประวัติศาสตร์อย่างต่อเนื่อง มีงานศึกษาจำนวนมากที่พยายามหาคำอธิบายปรากฏการณ์ต่อต้านรัฐของมวลชนในพื้นที่ต่างๆ ทั่วโลก เช่น การปฏิวัติในฝรั่งเศสหรือรัสเซีย ขบวนการปลดแอกจากอาณานิคมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือลาตินอเมริกา แม้กระทั่งในไทยก็มีขบวนการผีบุญ (หรือผู้มีบุญ) ซึ่งใช้ข้อเท็จจริงปาฏิหาริย์ชักจูงผู้คนให้ร่วมต่อต้านการรวมศูนย์อำนาจของรัฐไทย ความพยายามทางวิชาการที่จะค้นหามูลเหตุ ตลอดจนสร้างกรอบการวิเคราะห์สถานการณ์และประเมินผลลัพธ์ที่ตามมาจากการเกิดขึ้นของขบวนการต่อต้านรัฐทั้งที่ประสบความสำเร็จและไม่สำเร็จ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้เราเรียนรู้ทั้งข้อดีและข้อเสียของสิ่งที่เคยเกิดขึ้นในอดีต เพื่อสร้างความเข้าใจต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และนำไปปรับใช้เพื่อคาดการณ์และประเมินเหตุการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคต

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าแม้จะมีงานวิชาการด้านการเคลื่อนไหวของประชาชนอยู่บ้างที่ตีพิมพ์ในภาษาไทย แต่การศึกษาเหล่านั้นมักจะเป็นการศึกษาเชิงรัฐศาสตร์ (Political Sciences) หรือสังคมวิทยา (Sociology) เสียเป็นส่วนใหญ่ ยิ่งไปกว่านั้นก็มีเพียงไม่กี่ชิ้นที่เป็นองค์ความรู้ในอาณาบริเวณเอเชีย โดยเฉพาะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ขาดแคลนการค้นคว้าอย่างเจาะลึกอยู่มาก ขณะที่งานด้านประวัติศาสตร์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของไทยมีจำนวนอยู่หลายชิ้น แต่ยังคงเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์จีนหรือเกาหลีโดยภาพรวมเป็นสำคัญ

แม้ว่าต่อมากจะเริ่มมีการตีพิมพ์เนื้อหาหรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่มีประเด็นเจาะลึกมากขึ้น แต่ผู้วิจัยยังไม่พบการนำประเด็นขบวนการไถ่ผิงหรือทงฮักมาศึกษาอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการนำทั้งสองเหตุการณ์มาวิเคราะห์ในเชิงเปรียบเทียบ¹

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการนำแนวศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เพื่อมาวิเคราะห์บริบทร่วมกันของขบวนการไถ่ผิงและขบวนการทงฮัก โดยใช้ระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative History) ซึ่งเป็นการวิจัยเอกสารเป็นหลัก (Documentary Research) โดยอาศัยหลักฐานขั้นต้นที่แปลแล้ว ประกอบกับข้อมูลประเภททฤษฎีภูมิ ทั้งในรูปแบบภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน และภาษาเกาหลีในการศึกษา และนำเสนอแบบพรรณานาวิเคราะห์ เพื่อช่วยเสริมสร้างชิ้นส่วนที่ยังขาดหายไปในการศึกษาค้นคว้าด้านการเคลื่อนไหวของประชาชนและเพื่อเพิ่มเติมองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงที่ยังคงขาดแคลนในประเทศไทย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพสังคมจีนในช่วงปลายราชวงศ์ชิง และสภาพสังคมเกาหลีในช่วงปลายราชวงศ์โชซอน ซึ่งเป็นบริบทที่นำไปสู่การเคลื่อนไหวของประชาชน
2. เพื่อวิเคราะห์มูลเหตุในการเคลื่อนไหวของกลุ่มไถ่ผิงและทงฮัก รวมถึงแนวคิดและอุดมการณ์ในการจู่ใจประชาชน

แนวคิดและอุดมการณ์ของไถ่ผิง

เมื่อเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 19 โครงสร้างการปกครองของจักรวรรดิชิงเริ่มเสื่อมถอย ราชสำนักจึงไม่สามารถบริหารประเทศที่มีขนาดใหญ่และหนาแน่นเกินศักยภาพของระบบราชการที่ล่าช้าได้ ในพื้นที่มณฑล

¹ ผู้วิจัยสำรวจภาพรวมงานวิชาการด้านการเคลื่อนไหวของประชาชนที่ตีพิมพ์ในภาษาไทย ส่วนใหญ่ศึกษาเหตุการณ์ทางการเมืองของไทยในช่วง พ.ศ.2475 เหตุการณ์เดือนตุลา เหตุการณ์เสือเหลือง-เสือแดง เป็นต้น เช่น งานศึกษาของชาฎิวิทย์ เกษตรศิริ, ประจักษ์ ก้องกีตติ, สมชัย ภัทรอนันท์ หากเป็นงานศึกษาเชิงทฤษฎีมักจะเน้นไปทางสังคมวิทยา เช่น แนวคิดมาร์กซิสต์ในงานเขียนของแก๊งกิก กิติเรียงลาภ หรือ ใจ อึ๊งภากรณ์ งานวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งศึกษาเหตุการณ์ของฝั่งตะวันตก เช่น ปฏิวัติรัสเซียของสตีวีย์ สุวังบุตร, ปฏิวัติคิวบาโดยนุชชิตา ราศรีวิสุทธิ์ หรือ งานเขียนที่เปรียบเทียบภาคประชาสังคมไปแลนด์ เซอร์เบีย และไทยผ่านมุมมองสันติวิธีของจันจิรา สมบัติพูนศิริ เป็นต้น

ส่วนงานที่ศึกษาฝั่งตะวันออก เช่น ขบวนการกู้ชาติ-ต่อต้านเจ้าอาณานิคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ งานแปลเรื่องกบฏชาวนาในอินเดียที่เขียนโดยรอนชิต คูหา ขณะที่งานวิชาการด้านการเคลื่อนไหวแบบเชิงลึกของจีนมักปรากฏในช่วงหลังการปฏิวัติซินไฮ่เป็นต้นไป อาทิ แนวคิดของเหมาเจ๋อตง กรณีเทียนอันเหมิน ส่วนการค้นคว้าเฉพาะด้านของเกาหลีในภาษาไทยยังมีน้อยมาก มีเพียงไม่กี่ประเด็นเช่น ขบวนการเคลื่อนไหวกรณีหญิงบำเรอ (Comfort Women) เป็นต้น

ทั้งหมดที่ผู้วิจัยได้สำรวจมาพบบทความภาษาไทยที่ศึกษาเรื่องไถ่ผิงเพียงไม่กี่ชิ้น เช่น “หงซิวเจวี่ยน: ต้นแบบนักปฏิวัติจีน” โดย วาสนา วงศ์สุวรรณ ซึ่งเน้นศึกษาหงซิวเจวี่ยน ผู้นำของกลุ่มไถ่ผิง ในฐานะต้นแบบให้แก่กบฏปฏิวัติรุ่นหลังอย่างซุนยัตเซ็นและเหมาเจ๋อตง หนังสือแปลเรื่อง *หลังสิ้นบัลลังก์มังกร: ประวัติศาสตร์จีนยุคเปลี่ยนผ่าน* มีข้อมูลด้านการสงครามและบทบาทผู้นำของกลุ่มไถ่ผิงแต่ยังขาดแง่มุมในด้านอื่น และเนื้อหาของทงฮักปรากฏพอสังเขปใน *ประวัติศาสตร์เกาหลี: จากยุคเผ่าพันธุ์ถึงยุคสาธารณรัฐใหม่* ของไป๋บุลย็ ปิตะเสน นอกเหนือจากนั้นจะเป็นงานศึกษาในภาษาอังกฤษที่มีประเด็นไถ่ผิงและทงฮักอยู่บ้าง ซึ่งผู้วิจัยจะนำแนวทางในการวิเคราะห์และการนำเสนอของแต่ละงานเขียนมาปรับใช้ ต่อยอดข้อเสนอดีและเสริมประเด็นที่ยังขาดหายหรือไม่ชัดเจนให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ทางตอนใต้ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์เป็นไปอย่างเข้มข้น กลุ่มชาติพันธุ์ฮากกาเป็นอีกหนึ่งชาติพันธุ์ย่อยที่มีความเป็นอยู่อย่างแร้นแค้น ความเสื่อมถอยทางเศรษฐกิจของเขตหิงหนานและกว้างโจวอันเป็นผลพวงจากการเปิดเมืองท่าแห่งใหม่ในที่อื่นๆ ตามสนธิสัญญานานกิง (ค.ศ. 1842) ยิ่งตอกย้ำความข้นแค้นและความยากลำบากของคนในพื้นที่ การใช้ชีวิตที่ดิ้นรนของชาวฮากกาทำให้พวกเขาเป็นกลุ่มคนเปราะบาง (vulnerable groups) รู้สึกไร้ที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวและพร้อมเปิดรับทุกแนวคิดทางศาสนาหรือการเคลื่อนไหวทางการเมืองใดๆ ที่ให้คำมั่นสัญญาว่าจะนำพาโลกในอุดมคติหรือชีวิตที่ดีกว่ามาแก่พวกเขา (Lee, 2008) เช่นเดียวกับประชาชนอีกจำนวนมากที่พยายามรำเรียนตำราขงจื้ออย่างเคร่งครัด เพื่อหวังว่าสักวันจะมีโอกาสก้าวหน้าในระบบราชการ แต่ผลสุดท้ายกลับล้มเหลวส่งผลให้คนกลุ่มนี้ผิดหวังและไม่พอใจชีวิตในโลกแบบเก่า (Wang, 1981) การไร้ที่ยึดเหนี่ยวในชีวิต ความรู้สึกไม่เท่าเทียม และไม่พอใจต่อระบอบเก่าในหมู่ประชาชน จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้แนวคิดและอุดมการณ์ของกลุ่มไท่ผิง ซึ่งโฆษณาชวนเชื่อถึงโลกในอุดมคติ (utopian) ของศาสนาคริสต์และความเสมอภาคเท่าเทียมสามารถจูงใจประชาชนให้มาเข้าร่วมเคลื่อนไหวกับขบวนการไท่ผิงได้เป็นผลสำเร็จ (Lee, 2008)

หัวข้อนี้จะอภิปรายถึงลักษณะสำคัญของแนวคิดและอุดมการณ์ของไท่ผิง โดยวิเคราะห์จากข้อมูลที่เป็นงานเขียนของกลุ่มไท่ผิงซึ่งสะท้อนถึงความเชื่อที่เป็นหัวใจหลักของ “ลัทธิไท่ผิง” (เนื่องจากมีอิทธิพลต่อความคิดของผู้คนจำนวนมาก จนสามารถเรียกได้ว่าเป็นลัทธิอย่างหนึ่ง) ซึ่งแสดงถึงการต่อต้านราชวงศ์แมนจูและระบอบศักดินา เน้นความเสมอภาคเท่าเทียม ต่อต้านการบูชารูปเคารพและลดทอนคุณค่า 3 ลัทธิหลักของจีน (Three teachings - san jiao; 三教) อันได้แก่ ลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า และศาสนาพุทธ ลัทธิไท่ผิงยังเน้นพิธีกรรมบูชากราบไหว้พระเจ้าและห้ามจัดงานรื่นเริง ตลอดจนห้ามสิ่งมั่วเมาอบายมุขต่างๆ รวมทั้งมีนโยบายการแบ่งแยกที่อยู่อาศัยของชาย-หญิงออกจากกันเพื่อป้องกันไม่ให้สาวกมักมากในกามและระคะ การจัดสรรที่ดินและทรัพย์สินโดยส่วนกลาง (ศิริพร ดาบเพชร, 2562)

ลักษณะสำคัญของลัทธิไท่ผิง

ลัทธิไท่ผิงมีลักษณะสำคัญ คือ การเหยียดบางส่วนของศาสนาคริสต์และคตินิยมโบราณมาผสมผสานกัน รวมถึงการเสนอประเด็นด้านความเท่าเทียมและปัญหาทางชาติพันธุ์ในด้านศาสนาคริสต์ไม่เพียงผู้นำกลุ่มไท่ผิงเลือกที่จะสร้างความชอบธรรมจากการอิงแอบพระเจ้าและพระเยซู โดยอ้างว่าตนเป็นน้องชายของพระเยซูและได้รับบัญชาจากพระเจ้าลงมาปราบราชวงศ์ชิง ซึ่งเป็นการท้าทายอาณัติสวรรค์ที่ราชสำนักชิงถือครองอยู่ แต่แนวคิดต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในงานเขียนของไท่ผิง ยังสื่อให้เห็นถึงการได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์พันธสัญญาเดิม (the Old Testament) ในแง่ความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ พระเจ้าสูงสุดเพียงหนึ่งเดียว และบทบัญญัติ 10 ประการทางคริสต์ศาสนา² ขณะเดียวกัน ในด้านคตินิยมโบราณ ลัทธิไท่ผิงยึดเอาความเชื่อเรื่องสังคัมในอุดมคติสมัยเหยา (Yao) ชุน (Shun) และยุหวี่ (Yu) 3 กษัตริย์ในตำนานชาวจีนหวู่ตี้ หรือ ยุคสามกษัตริย์ห้าราชา (三五五帝; 2852 BC - 2070 BC) เป็นสำคัญ ผนวกกับแนวคิดเรื่องการวางตนให้ถูกต้องตามครรลองครองธรรมซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติที่ชาวจีนส่วนใหญ่คุ้นเคย เช่น การให้ความเคารพบูชากัน นอกจากนี้ ไท่ผิงยังได้เสนอแนวคิดเรื่องความเท่าเทียม

² แนวคิดทางศาสนาคริสต์ของไท่ผิง ส่วนใหญ่เลือกรับมาจากพันธสัญญาเดิมมากกว่าพันธสัญญาใหม่ (the New Testament) ซึ่งเป็นหลักคำสอนที่ลึกซึ้งและเข้าใจยากกว่า (จอห์น เค แฟร์แบงค์, 2525) (Kim, 2011)

กันทางสังคม การจัดสรรที่ดินและทรัพย์สินแบบรวมศูนย์ โดยมีส่วนกลางเป็นผู้แจกจ่ายทรัพยากรแก่ประชาชนอย่างเสมอภาค ทุกคนจะมีภาระหน้าที่อย่างชัดเจนโดยไม่มีแบ่งแยกทางชนชั้น แนวคิดเหล่านี้สามารถดึงดูดพลังสนับสนุนจากมวลชนได้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะกลุ่มชาวนาซึ่งมักประสบกับปัญหาขาดแคลนที่ดินและกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยที่ถูกกีดกันทางสังคมมาโดยตลอด

ตัวอย่างงานเขียนของลัทธิไท่ผิง

ตัวอย่างงานเขียนในลัทธิไท่ผิงที่แสดงถึงการผสมผสานระหว่างความเชื่อเรื่องนรก-สวรรค์ในศาสนาคริสต์และคติความเชื่อโลกในอุดมคติของจีนโบราณ “ร้อยกรองแห่งความถูกต้องร้อยประการ” หรือ “ไปเจิ้งเกอ” 《百正歌》 (Ode on the Hundred Correct Things - Bai zheng ge; 1844) บทกวีความยาว 500 ตัวอักษร ที่เน้นถึงหลักศีลธรรมของ “ความถูกต้อง” (correctness - zheng; 正) โดยยกต้นแบบสังคมจีนยุคบรรพกาล ซึ่งมีกษัตริย์นักปราชญ์ในตำนานอย่าง เหยา ซุ่น และยุหวี่ เป็นผู้ปกครอง ความรุ่งเรืองและการล่มสลายของจักรวรรดิ โชคชะตาของปัจเจกชนล้วนขึ้นอยู่กับว่าปฏิบัติตามครรลองแห่ง “ความถูกต้อง” หรือไม่ หากผู้ที่ปฏิบัติถูกต้องก็จะได้รับการอวยพรจากสวรรค์ แต่ถ้าไม่ ก็จะมีพบบจุดจบในยมโลก (Wang, 1981)

จะเห็นได้ว่า แนวคิดเรื่องสวรรค์-นรกของศาสนาคริสต์ ถูกนำมาประยุกต์เข้ากับ “ความถูกต้อง” และสังคมอุดมคติในยุคเหยา ซุ่น และยุหวี่ ซึ่งเป็นคติความเชื่อของลัทธิขงจื๊อที่ฝังลึกอยู่ในวัฒนธรรมจีนมายาวนานเช่นเดียวกันกับ “คำสอนมรรคาปลุกโลก” หรือ “หยวนเต๋า สิ่งชี้ชวน” 《原道醒世训》 (An Exhortation in the Origin of Virtue for the Awakening of the Age - Yuan Dao Xing Shi Xun; 1845) ซึ่งผสมผสานระหว่างคติจีนดั้งเดิมกับความเชื่อเรื่องพระเจ้าในศาสนาคริสต์ โดยกล่าวถึงความเสมอภาคเท่าเทียมในสังคมที่ “อยู่ดีกินดี” ประชาชนตั้งมั่นในคุณธรรม ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน บ้านเรือนไม่จำเป็นต้องปิดประตูเพราะไร้โจรขโมย เหมือนสังคมในยุคสามราชาวงศ์ (ราชาวงศ์เซี่ย ซาง และโจว) ผู้คนล้วนเป็นพี่น้องกันใน “โลกแห่งความกลมเกลียว” หรือ ต้าถง (great unity - datong; 大同)³ และ “ทุกสิ่งในใต้หล้าเป็นส่วนรวม” (Tian xia wei gong; 天下为公) ตามพระประสงค์ของพระเจ้าผู้เป็นเจ้า (Wang, 1981) (เล่าหย่ง และ หวังไห่ผิง, 2560)

การเน้นย้ำความเท่าเทียมของมนุษย์ ใน “บทเพลงมรรคาไถ่โลก” หรือ “หยวนเต๋า จิวชีเกอ” 《原道救世歌》 (Ode on the Origin of Virtue and the Saving of the World - Yuan Dao Jiu Shi Ge; 1845) ที่ระบุว่า พระบิดาเจ้า หรือ เทียนฟูซางตี้ (天父上帝) เป็นของทุกคน การกราบไหว้พระเจ้าไม่ควรถูกผูกขาดเป็นเอกสิทธิ์เฉพาะจักรพรรดิ มนุษย์ทุกคนสามารถกราบไหว้พระเจ้าได้ทุกชนชั้นโดยไม่แบ่งแยก ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า พระบิดาเจ้า (Tianfu shangdi; 天父上帝) ของลัทธิไท่ผิงมีความคล้ายคลึงกับพระเจ้าสูงสุด หรือ ซางตี้ (上帝) ในความเชื่อของราชวงศ์ซาง (Shang) เพียงแต่ว่าการบูชาซางตี้ของศาสนาซางจะเชื่อมโยงกับการบูชาบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งมีเพียงจักรพรรดิเท่านั้นที่สามารถเข้าถึงหรือบูชาได้ ต่างจากซางตี้ของไท่ผิงที่ไม่ว่าใครก็สามารถเคารพบูชาและเข้าถึงได้ ซึ่งเป็นการแสดงถึงแนวคิดเรื่องความเท่าเทียมกันของไท่ผิง นอกจากนี้ ใน “บทเพลงมรรคาไถ่โลก” ยังชี้แนะว่าไม่ควรบูชาเทพเจ้าที่ชั่วร้ายซึ่งจะนำพาหายนะมาให้ และห้ามประพฤติ

³ “ต้าถง” และ “เทียนเซี่ยเว่ยกง” เป็นข้อคิดที่ปรากฏในคัมภีร์พิธีจี้ (Book of Rites - Liji; 礼记) ซึ่งเป็นหนึ่งใน “สี่ตำราห้าคัมภีร์” หรือตำราหลักที่ใช้ในการสอบเคอจิวี่

สิ่งชั่วร้าย 6 ประการ (Six Immoral Behaviors) เช่น การไม่เคารพบุพการี การทำนายชะตา การลักขโมย การพนัน สุราและสูบบุหรี่ เป็นต้น (Wang, 1981) (Wei, 2014)⁴ ซึ่งเทพเจ้าที่ชั่วร้าย หรือพระเจ้าตัวปลอมที่ถูกนิยามโดยลัทธิ ไท่ผิง หมายถึง “ยมราช” หรือ หยานลั่ว (Yanluo; demon) ถูกกล่าวถึงใน “คำสอนมรรคาสำนึกโลก” หรือ “หยวนเต๋า เจวี่ชื้อซุ่น” 《原道觉世训》 (Exhortation on the Origin of Virtue for the Enlightenment of the Age - Yuan Dao Jue Shi Xun) (Wang, 1981)⁵ ต่อมาไท่ผิงได้ขยายความคำว่า ยมราช หมายถึง ราชวงศ์ชิงของชาวแมนจู ซึ่งหวังเจวี่ยนได้รับมอบหมายจากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าบนสวรรค์ให้ลงมาปราบปรามสิ่งชั่วร้ายและชี้ทางสว่างแก่มนุษย์โลก⁶ ยิ่งไปกว่านั้น ไท่ผิงยังได้ใช้ประเด็นความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ เรียกร้องและปลุกกระตมให้กลุ่มชาติพันธุ์จีนฮั่นลุกขึ้นมาต่อต้านชนป่าเถื่อนอย่างชาวแมนจู ซึ่งเป็นปีศาจชั่วร้ายที่แย่งชิงดินแดนและทุกอย่างไปจากชาวจีนฮั่น อีกทั้งยังระบุว่า ไม่ว่าจะอยู่ในชนชั้นใดต่างล้วนเป็นชาวจีนฮั่นอย่างเท่าเทียมภายใต้พระเจ้าที่แท้จริงองค์เดียวกัน⁷ จะเห็นได้ว่า การปลุกกระตมสร้างความเกลียดชังภายใต้ความเชื่อเรื่องปีศาจแมนจู อยู่บนฐานของความแตกต่างทางชาติพันธุ์เป็นสำคัญ โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าจะเป็นผู้นับถือพระเจ้าองค์เดียวกันหรือไม่ก็ตาม (Michael & Chang, 1972)

ในคัมภีร์บัญญัติ 10 ประการของไท่ผิง หรือ “เทียนเตียวชู” 《天条书》 (Book of Heavenly precepts - Tian Tiao Shu; 1852) เปรียบเสมือนเป็นการสรุปและเน้นย้ำหลักการข้างต้นเป็น 10 ประการ เช่น การแสดงออกถึงความเคารพและประกอบพิธีกรรมต่อพระเจ้า ห้ามบูชาเทพเจ้าจอมปลอม ให้เคารพและกตัญญูต่อบุพการีโดยยกตัวอย่างความดีงามของกษัตริย์ซุ่นในอดีต ห้ามพูดเท็จและประพฤติผิดในกาม งดเว้นสิ่งมั่วเมา สุรา ฝิ่น และการพนัน เป็นต้น (Hail, 1927)

วันที่ 11 มกราคม ค.ศ. 1851 กลุ่มไท่ผิงได้ประกาศจัดตั้งอาณาจักรไท่ผิงเทียนกั๋วต่อต้านราชวงศ์ชิงที่หมู่บ้านจินเทียน (Jintian) ในมณฑลกวางซีอันเป็นฐานที่มั่นของกลุ่มไท่ผิง กองทัพไท่ผิงได้ประกาศกฎเกณฑ์ของกองทัพ 5 ข้อ ได้แก่ เคารพบัญชาและระเบียบกองทัพ การแบ่งแยกที่อยู่อาศัยของชาย-หญิงออกจากกัน ห้ามเบียดบังเอาผลประโยชน์จากประชาชนแม้เพียงเล็กน้อย มีความกลมเกลียวและเชื่อฟังต่อผู้บังคับบัญชา มีความสามัคคีและไม่ย่อท้อในการต่อสู้ (The Taiping Revolution, 1976) ขณะเดียวกันก็ได้ริเริ่มจัดตั้งระบบ “โกดั่งคักดีสิทซ์” คือการนำทรัพย์สินของสมาชิกทั้งหมดไว้ที่ส่วนกลาง และโกดั่งคักดีสิทซ์จะเป็นผู้จัดสรรทรัพย์สินเหล่านั้นแก่สมาชิก (Michael & Chang, 1972) (เล่าหย่ง และ หวังไห่ผิง, 2560)

เมื่อขบวนการไท่ผิงบุกยึดเมืองหนานจิงได้ใน ค.ศ. 1853 ไท่ผิงได้ประกาศนโยบายการปฏิรูปเศรษฐกิจที่คล้ายคลึงกับแนวคิดโกดั่งสวรรค์ หนึ่งในแนวคิดสำคัญและได้รับการกล่าวถึงมากที่สุด คือ “ระบบที่ดินสวรรค์” หรือ “เทียนเฉาเถียนหมู่จื้อตู้” (The Land System of the Heavenly Kingdom - Tianchao Tianmu Zhidu; 天朝田亩制度) ซึ่งเป็นระบบจัดสรรที่ดินตามขนาดของครอบครัวโดยส่วนกลางเป็นผู้จัดการ ที่ดินทุกแห่งเป็น

⁴ ดู บทเพลงมรรคาโลก ฉบับเต็มได้ที่ 洪秀全 (n.d.-a)

⁵ ดู คำสอนมรรคาสำนึกโลก ฉบับเต็มได้ที่ 洪秀全 (n.d.-b)

⁶ ปรากฏในงานเขียน “วันแห่งไท่ผิง” หรือ “ไท่ผิงเทียนริอ” 《太平天日》 (Taiping Heavenly Chronicle - Taiping Tian Ri) ดู Wang (1981) และ เล่าหย่ง และ หวังไห่ผิง (2560)

⁷ ปรากฏในงานเขียน “ประกาศิตไท่ผิง” หรือ “ปานสิงจ้าวชู” 《颁行诏书》 (The Proclaimed Edicts - Ban Xing Zhao Shu; 1852) อ้างถึงใน Cheng (1963)

ของพระเจ้าที่มีไว้ให้แก่ทุกคนอย่างเสมอภาค ประชาชนในระบบที่ดินสวรรค์จะถูกกำหนดภาระหน้าที่ไว้อย่างชัดเจน และผลผลิตที่ได้จะถูกแบ่งปันแก่ทุกคนอย่างเท่าเทียม (Asia for Educators - Columbia University, n.d.-a) ระบบที่ดินสวรรค์เป็นทฤษฎีที่มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนที่ดินและความเหลื่อมล้ำทางสังคม ซึ่งเป็นปัญหาหลักของชาวนาจีนในช่วงปลายราชวงศ์ชิง (Wei, 2014) กล่าวได้ว่า นโยบายแบบรวมศูนย์และเอาใจชนชั้นชาวนา สามารถดึงดูดประชาชนที่มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก ขาดแคลนที่ดินทำกิน ให้มาเข้าร่วมกับกลุ่มไถ่ผิงเป็นจำนวนมาก และอุดมการณ์นี้ได้รับการขนานนามว่าเปรียบเสมือนก้าวแรกของการเคลื่อนไหวแบบคอมมิวนิสต์จีนที่จะเกิดขึ้นต่อไปในคริสต์ศตวรรษที่ 20 (De Bary, 1990) (R. Keith, 2014)

โดยภาพรวมแล้ว จะเห็นได้ว่าอุดมการณ์และแนวคิดของไถ่ผิง มีลักษณะผสมผสานระหว่างการศึกษา ศาสนาคริสต์ในแบบฉบับของไถ่ผิง ผสมรวมกับคติความเชื่อเรื่องวีรชนและสังคมในอุดมคติของจีนโบราณ การยกประเด็นเรื่องพระเจ้าสูงสุดในโลกของพระคริสต์ที่ไม่ว่าชนชั้นใดก็สามารถบูชากราบไหว้ได้อย่างเท่าเทียม ต่างจากการบูชาเทพเจ้าในความเชื่อของจีนที่มีการแบ่งแยกว่าชนชั้นใดสามารถบูชาเทพเจ้าองค์ใดได้ เช่น จักรพรรดิเท่านั้นที่สามารถบูชาสวรรค์ได้ และการชูธงกำจัดปีศาจร้ายหยานลั่วแมนจูที่ตรงกับความรู้สึกโกรธแค้นต่อราชสำนักชิงและความรู้สึกขัดแย้งทางชาติพันธุ์ สามารถดึงพลังสนับสนุนจากมวลชนที่ไม่พอใจในระบบการปกครองของราชวงศ์ชิงได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกัน อุดมการณ์ความเสมอภาคเท่าเทียมในสังคมและนโยบายจัดสรรทรัพยากรอย่างเท่าเทียมได้สร้างความหวังให้แก่ชาวนาและประชาชนที่ยากแค้น ทำให้คนจำนวนมากเข้าร่วมกับขบวนการไถ่ผิงเพื่อแสวงหาอนาคตที่ดีกว่า ส่วนแนวคิดที่แฝงไว้ซึ่งวิถีชีวิต ระเบียบแบบแผนที่ถูกครรถ้องคลอกรรมตามจารีตเดิม ถูกนำมาใช้สร้างความชอบธรรมและความน่าเชื่อถืออีกประการให้แก่ขบวนการ อีกทั้งยังทำให้ผู้คนเข้าถึงได้ง่าย และสามารถจับใจกลุ่มคนที่ได้รับการศึกษาแบบดั้งเดิมแต่ไม่ประสบความสำเร็จในการสอบเข้ารับราชการ

แนวคิดและอุดมการณ์ของทงฮัก

สังคมโซเชียนเป็นสังคมที่ยึดมั่นในคติขงจื้ออย่างมาก ลัทธิขงจื้อมีอิทธิพลต่อประชาชนทุกชนชั้นทั้งด้านแนวคิดและวิถีชีวิตประจำวัน และการจัดระเบียบสังคมตามชนชั้น ซึ่งระบบชนชั้นของโซเชียนเป็นโครงสร้างสำคัญที่คอยควบคุมและกำหนดตำแหน่งหน้าที่ ตลอดจนจรรยาบรรณแบบความสัมพันธ์และความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมอย่างแนบแน่นยาวนาน อย่างไรก็ตาม บริบทแวดล้อมในปลายราชวงศ์โซเชียนที่เต็มไปด้วยความปั่นป่วนทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และปัญหาภายนอกจากอิทธิพลของต่างชาติ ได้ส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของประชาชนโดยเฉพาะในกลุ่มชนชั้นล่าง กลุ่มยังบันนอกราชการ และชาวนา ลัทธิขงจื้อและระเบียบทางสังคมแบบเดิมๆ ไม่สามารถให้คำอธิบายหรือเป็นที่พึ่งแก่พวกเขาท่ามกลางสถานการณ์ความวุ่นวายที่เกิดขึ้นได้ ทั้งภาพความขัดแย้งของกลุ่มผู้ปกครองภายในราชสำนัก การผูกขาดอำนาจทางการเมือง การขาดแคลนที่ดินทำกินของชาวนา ภัยจากความอดอยาก การทุจริตคดโกงและการเอาเปรียบจากข้าราชการท้องถิ่น และความเสื่อมถอยของประเทศจีนในปลายราชวงศ์ชิง จักรวรรดิอันเป็นบ่อเกิดแห่งลัทธิขงจื้อซึ่งกำลังเผชิญกับแรงปะทะอย่างหนักจากลัทธิจักรวรรดินิยมในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19

ในขณะที่สังคมเกาหลีเต็มไปด้วยความวุ่นวาย ราว ค.ศ.1860 ลัทธิขงจื้อได้ถูกก่อตั้งขึ้นโดย ชเวเจอู แนวคิดของลัทธิขงจื้อได้รับความนิยมน้อยมากจากประชาชนและแพร่ขยายไปทั่วโซเชียนในระยะเวลาราว 3 ปี

เท่านั้น (ไพบูลย์ ปีตะเสน, 2555) แม้ว่าทางการจะมองลัทธิทงฮักเป็นลัทธินอกกรีตและดำเนินการปราบปราม รวมถึงลงโทษประหารชีวิตชเวเจอู แต่ในเวลาต่อมาลัทธิทงฮักยังคงมีผู้นำทางจิตวิญญาณคอยเผยแพร่ลัทธิสืบทอด ต่อจากชเวเจอู ไม่เพียงเท่านั้น ลัทธิทงฮักยังได้พัฒนาในหลายๆ ด้าน ทั้งในแง่โครงสร้างการบริหารและสายบังคับบัญชาภายในในกลุ่มซึ่งครอบคลุมเครือข่ายสาวกทงฮักจำนวนมากที่กระจัดกระจายทั่วทุกภูมิภาคของโซซอน รวมไปถึงการตีพิมพ์เผยแพร่ตำราหลักของลัทธิทงฮัก ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้แนวคิดและอุดมการณ์ของ ทงฮักมีความน่าเชื่อถือ ตลอดจนเข้าถึงกลุ่มคนเป้าหมายได้มากยิ่งขึ้น

หัวข้อนี้จะอภิปรายถึงแนวคิดและอุดมการณ์สำคัญที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์หลักของลัทธิทงฮัก ซึ่งต่อมาแนวคิดเหล่านั้นได้พัฒนาต่อยอดไปสู่คติพจน์หลัก (motto) ในการเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮักระหว่างค.ศ. 1894-1895 รวมถึงแนวคิดเหล่านั้นยังสะท้อนอยู่ในข้อเรียกร้องต่างๆ ที่กลุ่มทงฮักยื่นเสนอต่อราชสำนักอีกด้วย

ลักษณะสำคัญของลัทธิทงฮัก

ลัทธิทงฮักมีลักษณะสำคัญ คือ เป็นการผสมผสานความเชื่อที่หลากหลายระหว่างลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า ศาสนาพุทธ และความเชื่อเรื่องผีสงของโซซอน ขณะเดียวกันยังได้มีการหยิบยกแนวคิดเรื่องพระเจ้าสูงสุดบนสวรรค์ (Lord of Heaven) มาสร้างความชอบธรรมให้แก่ลัทธิทงฮัก ซึ่งมีการตีความว่าเป็นลักษณะที่คล้ายคลึงกับศาสนาคริสต์ อย่างไรก็ตาม ชเวเจอู ผู้ก่อตั้งลัทธิทงฮักได้ปฏิเสธว่า พระเจ้าในลัทธิทงฮักและพระเจ้าในศาสนาคริสต์ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน เขาระบุว่าพระเจ้าในศาสนาคริสต์เป็นสิ่งที่ไม่จริง (Asia for Educators - Columbia University, n.d.-b)

ลัทธิทงฮักมีแนวคิดตอบโต้สังคมที่มีระบบชนชั้นและการให้สิทธิพิเศษแก่ชนชั้นสูง ทงฮักจึงเน้นความเท่าเทียมของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นเพศหญิงหรือชาย เรียกร้องการสร้างชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีให้แก่ประชาชน ต่อต้านชนชั้นยังบัน การฉ้อราษฎร์บังหลวงของเหล่าขุนนางในวังและการกดขี่ข่มเหงจากข้าราชการท้องถิ่น รวมไปถึงการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของเกาหลีและการตอบโต้อิทธิพลของต่างชาติ (ศิริพร ดาบเพชร, 2562) โดยเฉพาะศาสนาคริสต์และจักรวรรดิญี่ปุ่นที่ขยายอำนาจเข้ามาในเกาหลีตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1870 นอกจากนี้ คำว่าทงฮักยังมีความหมายที่สื่อถึงแนวคิดเชิงชาตินิยม - ภูมิภาคนิยม (Regionalism) เนื่องจาก “ทงฮัก” แปลว่า ศาสตร์แห่งตะวันออก (Eastern Learning - Donghak; 동학) ซึ่งชเวเจอู ได้ตั้งชื่อนี้ขึ้นมาเพื่อเป็นข้อตรงข้ามกับ ศาสตร์แห่งตะวันตก หรือ “ซอฮัก” (Western Learning - Seohak; 서학) อันหมายถึง ศาสนาคริสต์ เทคโนโลยีและวิทยาการต่างๆ จากชาติตะวันตก (Lee, 1963) ซึ่งอุดมการณ์ต่อต้านต่างชาติอย่างรุนแรงของกลุ่มทงฮักยังได้ปรากฏทั้งในคัมภีร์เชิงศาสนาและวาทกรรมที่ใช้เชิญชวนผู้คนให้เข้าร่วมในการเคลื่อนไหวอีกด้วย

ตัวอย่างงานเขียนของลัทธิทงฮัก

แนวคิดของทงฮักปรากฏในงานเขียนหลายชิ้นซึ่งทงฮักใช้เป็นช่องทางในการเผยแพร่แนวคิดออกไปยังประชาชน งานชิ้นสำคัญที่ระบุถึงตำนานอภิหาร แนวคิด หลักการคำสอน บทสวดมนต์และคาถาต่างๆ ในลัทธิทงฮักมีอยู่ 2 เล่ม ได้แก่ ยงดัมยูซา และ ทงกยองแทจอน ประพันธ์โดย ชเวเจอู แต่ต่อมาภายหลัง ชเวเจอูถูกตัดสินประหารชีวิตใน ค.ศ.1864 ต้นฉบับงานเขียนเหล่านั้นได้ถูกเผาทำลายไป ชเวซีฮย็อง (Choe Si-hyeong; 최시형) ผู้นำทางจิตวิญญาณรุ่นที่ 2 ของทงฮักจึงได้เรียบเรียงคัมภีร์ทั้ง 2 เล่มขึ้นมาใหม่อีกครั้ง และตีพิมพ์สำเนาของคัมภีร์ แจกจ่ายไปทั่วโซซอน ทำให้แนวคิดและอุดมการณ์ของทงฮักได้รับการเผยแพร่ไปอย่างกว้างขวาง

รูปแบบการประพันธ์ของงานเขียนทั้ง 2 ชิ้น มีลักษณะต่างกัน “ยงดัมยูซา” (Songs of Yongdam - Yongdam Yusa; 응담유사)⁸ เขียนขึ้นด้วยภาษาเกาหลีแบบฮันกึล (Hangeul; 한글) ใช้วิธีการประพันธ์แบบ “กาซา” (Gasa; 가사) หรือ บทเพลง (Poetry) ซึ่งมีลักษณะเป็นบทกวีที่มีคำคล้องจองกัน ง่ายต่อการขับร้องและจดจำ (Beirne, 2009) ที่น่าสนใจคือทั้งภาษาที่ใช้เขียนและลักษณะการประพันธ์ของยงดัมยูซาล้วนเอื้ออำนวยต่อประชาชน โดยเฉพาะชนชั้นล่าง สตรี และผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษาให้สามารถเข้าถึงเนื้อหาภายในคัมภีร์ได้ ทั้งนี้ เพราะในปลายราชวงศ์โชซอน บรรดากลุ่มผู้มีการศึกษา ชนชั้นสูง และการประพันธ์ตำราความรู้เล่มอื่นๆ ส่วนใหญ่นิยมใช้ตัวอักษรจีน หรือ ฮันจา (Hanja; 한자) ซึ่งการเรียนตัวอักษรจีนมีความยุ่งยากซับซ้อนและค่อนข้างสงวนไว้แต่เฉพาะชนชั้นสูง ต่างจากภาษาเกาหลีแบบฮันกึล ซึ่งเป็นรูปแบบอักษรที่เข้าใจง่ายและไม่ซับซ้อน ทำให้แพร่หลายอยู่ในกลุ่มชนชั้นล่างและสตรี เช่นเดียวกับบทกวีชาชาก็เป็นที่แพร่หลายของสตรีในท้องถิ่นนิยมขับร้องทั้งยามว่างและขณะทำงาน

ส่วน “ทงกยองแทจอน” (Great Scripture of Eastern Learning - Donggyeong Daejeon; 동경대전)⁹ เป็นความเรียงที่เขียนยาวต่อเนื่องกันโดยไม่มีการแบ่งตอนหรือพักย่อหน้า ประพันธ์ด้วยตัวอักษรฮันจาแบบฮยงชัล (Hyangchal; 향찰) หรือการเขียนภาษาจีนทับศัพท์แทนเสียงในภาษาเกาหลี (Beirne, 2009) แม้ว่ารูปแบบการเขียนในอักษรฮันจาของทงกยองแทจอนจะทำให้งานเขียนชิ้นนี้ไม่แพร่หลายในหมู่ประชาชนมากเท่ากับยงดัมยูซา แต่งานเขียนชิ้นนี้ช่วยจุดใจผู้คนบางส่วนในกลุ่มยังบันนอกราชการ ชนชั้นกลางหรือบุตรนอกสมรสที่ได้รับการศึกษาให้เข้าถึงอุดมการณ์และแนวคิดของทงฮัก

รูปแบบการประพันธ์ของงานเขียนทั้ง 2 ชิ้นมีลักษณะที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง แต่ในด้านเนื้อหาของยงดัมยูซาและทงกยองแทจอนกลับมีทั้งความเหมือนและความแตกต่าง เนื้อหาในยงดัมยูซาแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก ได้แก่ แน-บายอน (Inside - Nae-byeon; 내편) คือ เรื่องเล่าเหตุการณ์มหัศจรรย์บนยอดเขาคูมี (Gumi; 구미) ที่ชเวเจอูได้ยินเสียงของ “พระเจ้า” มอบหมายให้เขามาสั่งสอนและคอยช่วยเหลือมนุษยโลก¹⁰ และ เว-บายอน (Outside - Oe-byeon; 외편) คือ บันทึกคำสั่งสอน หลักการ บทสนทนาระหว่างชเวเจอูกับบุคคลทั่วไป¹¹ ในขณะที่ทงกยองแทจอนเนื้อหาจะเน้นหนักไปที่บทสวด คาถา และแผ่นยันต์ แต่ยังคงมีหลักการและงานเขียนบางส่วนของชเวเจอู รวมไปถึงแนวคิดของผู้นำทางฮักรุ่นหลังเพิ่มเติมเสริมเข้ามา

⁸ งานเขียนชิ้นนี้ชเวฮย็องเขียนเรียงและสั่งให้ตีพิมพ์ขึ้นใหม่ที่เมืองทันยั้ง (Danyang) มณฑลชุงช็อง (Chungcheong) ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1881

⁹ เรียบเรียงและตีพิมพ์ขึ้นใหม่ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1880 ที่เมืองอินเจ (Inje) มณฑลคังว็อน (Gangwon) และตีพิมพ์ซ้ำอีกครั้งที่ตำบลมกช็อน (Mokcheon) มณฑลชุงช็อง (Chungcheong)

¹⁰ ซึ่งอาจเปรียบเทียบกับแก่นแนวคิดยุคพระศรีอารยเมตไตรยตามความเชื่อในสังคัมพุทธ หรือแนวคิดเรื่องผู้มีบุญ (Holy man) บนภูเขาศักดิ์สิทธิ์ (Holy Mountain)

¹¹ แน-บายอน ประกอบไปด้วยงานเขียน 4 ชิ้น ได้แก่ ยงดัมกา (Yongdam-ga) อันซิมกา (Ansim-ga) คโยฮุนกา (Gyohun-ga) และ มงจุงโนโซมุนดับกา (Mongjung Noso Mundap-ga) ส่วนเว-บายอนมีงานเขียน 5 ชิ้น สามารถดูงานเขียนในยงดัมยูซาทั้ง 9 ชิ้นได้ที่ 천도교 중앙총부 (n.d.-b)

การผสมผสานแนวคิดทางตะวันออกของลัทธิทงฮัก

แนวคิดและสาระสำคัญที่ปรากฏในงานเขียนของลัทธิทงฮักสื่อถึงการผสมผสานหลักการและความเชื่อที่แพร่หลายใน “ฝั่งตะวันออก” เข้าไว้ด้วยกัน ลัทธิทงฮักเลือกใช้คำต่างๆ ที่มาจากหลากหลายความเชื่อในการกล่าวถึงพระเจ้าสูงสุดหรือผู้นำแห่งสวรรค์ เช่น “ซังเจ” (Sangje; 상제) ที่มาจากคำว่า ซ่างตี้ (Shangdi; 上帝) ซึ่งหมายถึงเทพเจ้าเบื้องบน ของความเชื่อในสมัยราชวงศ์ซาง สะท้อนถึงการรับเอาแนวคิดเรื่องพระเจ้าสูงสุดของจีนยุคโบราณมาปรับใช้เช่นเดียวกับที่ปรากฏในลัทธิไทผิง “ควีซินจา” (Gwisinja; 귀신자) หรือ ภูต ในความเชื่อเรื่องผีของโชซอน และ “โอแฮง” (O-haeng; 오행) มาจากทฤษฎี “อู่สิง” (Five Elements - Wuxing; 五行) ของลัทธิเต๋าที่ใช้ในการอธิบายความเป็นมาของสรรพสิ่งบนโลก¹²

ขณะเดียวกัน ทงฮักยังได้หยิบยืมแนวคิดของลัทธิเต๋าและลัทธิขงจื้อมาอธิบายรูปลักษณ์ของพระเจ้าที่वेเจอูได้พบ โดยใช้แนวคิดการไร้ตัวตนของสรรพสิ่งจากลัทธิเต๋าส่งสร้างหลักการ “จีเกี” (Ultimate Creativity - Jigi; 지기 / 至氣) เพื่ออธิบายว่า แม้พระเจ้าจะมีรูปลักษณ์ แต่ก็ไม่สามารถระบุรูปลักษณ์นั้นได้ ถึงवेเจอูจะสามารถได้ยินเสียงของพระเจ้า แต่พระเจ้าก็ไม่ใช้สิ่งที่สามารถมองเห็นได้ด้วยเช่นกัน พระเจ้าในความหมายของทงฮัก คือจิตวิญญาณ ลมหายใจ หรือพลังชีวิตที่มีอยู่ในมนุษย์ทุกคน ซึ่งปรากฏในรูปแบบ “คิ” (Ki; 기) หรือพลัง “ชี” (Vital force - Qi; 氣) อันเป็นหลักการที่รับเอามาจากลัทธิขงจื้อ (Shin, 1978-9)

การที่ลัทธิทงฮักนิยามให้พระเจ้าสูงสุด คือ พลัง “คิ” ที่มีอยู่ในมนุษย์ทุกคน ต่อมาได้พัฒนาเป็นแนวคิดและคติพจน์หลักของทงฮักถึงความเสมอภาคเท่าเทียมกันของมนุษย์ รวมไปถึงความสำคัญของประชาชนโดยเชื่อมโยงกับหลักการของเม้งจื้อ (Mencius)¹³ เช่น ซีซ็อนจู (Serving God in oneself - Sicheonju; 시천주) ซ็อนชิมจิกอินชิม (The mind of humankind is the mind of heaven) ซาอินยอซ็อน (Serve humankind as heaven; 사인여천) อินซ็อน (Humankind is Heaven - Insicheon; 인시천) และ อินแนซ็อน (Humankind and Heaven are one - Innaecheon; 인내천) (Setton, 2000) ซึ่งจะนำไปสู่การยกระดับเป็นประเด็นข้อเรียกร้องสำคัญหลายๆ ด้านในการเคลื่อนไหวของประชาชนภายใต้อุดมการณ์ทงฮัก นอกจากนี้ แนวคิดจากศาสนาพุทธในลัทธิทงฮัก คือ ความเห็นอกเห็นใจต่อสรรพสิ่ง การไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต (Rhee, 2007) ยังมีอิทธิพลต่อระเบียบคำสั่งที่สมาชิกในการเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮักจะต้องยึดถือ เช่น การไม่สังหารผู้คน การไม่ทำร้ายผู้บริสุทธิ์ และการใช้ความรุนแรงให้น้อยที่สุด (Bae, 2017)

ลัทธิทงฮักยังได้นำเอาหลักการของลัทธิเต๋ามาเชื่อมโยงกับลัทธิบูซาผีของโชซอน (Korean Shamanism) เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและจงใจประชาชน ในงานเขียนของลัทธิทงฮักระบุว่า เวเจอูได้รับแผ่นยันต์ศักดิ์สิทธิ์จากพระเจ้าที่เมื่อนำแผ่นยันต์นั้นมาเผาและนำขี้เถ้าผสมน้ำดื่มจะสามารถรักษาโรคและอาการป่วยต่างๆ ซึ่งเป็นแนวคิดด้านการมีชีวิตที่ยืนยาว (Long life - Changsheng; 长生) และยาอายุวัฒนะ (Elixir - Bu si yao; 不死药) ในลัทธิเต๋า รวมไปถึงการระบอตาบอันเป็นการประกอบพิธีของลัทธิบูซาผีของโชซอน ที่ลัทธิทงฮักนำมาใช้ชวนเชื่อว่าจะสามารถบำบัดเป่าโรคภัยและปกป้องเหล่าสาวกจากผู้ถูกรานชาติตะวันตกได้ (Seth, 2010) (Shin, 1978-9)

¹² นอกจากนี้ยังมีคำอื่นๆ เช่น “ฮันอูลนิม” (Hanulnim; 한울님) “ซ็อนจู” (Cheonju; 천주) ที่มาจากคำว่า เทียนจู (Tianzhu; 天主) และ ซ็อน (Heaven - Cheon; 천) ดูเพิ่มเติมที่ Moon (2017)

¹³ ความชอบธรรมและฐานะอำนาจของผู้ปกครองเกิดจากประชาชน หน้าที่หลักประการหนึ่งของผู้ปกครองคือการทำให้ประชาชนอยู่ดีกินดี

ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 โชซอนต้องเผชิญกับภัยคุกคามของต่างชาติอยู่บ่อยครั้ง ทั้งอิทธิพลของจีนและญี่ปุ่นรวมไปถึงการเข้ามาของชาติตะวันตก ได้สร้างความหวาดกลัวแก่ประชาชนในโชซอนว่าประเทศของตนจะต้องตกอยู่ในสถานการณ์เดียวกับจักรวรรดิชิงที่พ่ายแพ้ต่อชาติตะวันตกอย่างราบคาบในสงครามฝิ่นถึง 2 ครั้ง อุดมการณ์ชาตินิยมและการต่อต้านผู้รุกรานชาวต่างชาติของลัทธิทงฮักเป็นอีกหลักการสำคัญที่ตรงกับความรู้สึกของประชาชน ณ ขณะนั้น มีงานเขียนหลายชิ้นของลัทธิทงฮักที่ได้สะท้อนความเกลียดชังอย่างรุนแรงต่อชาวต่างชาติ เช่น ในบทกวีอันซิมกา (안심가) ชเวเจอูได้แสดงออกถึงความคับแค้นต่อเหตุการณ์ที่ญี่ปุ่นรุกรานโชซอนในปีอิมจิน (ค.ศ.1592) รวมถึงระบุว่าแม้จะผ่านปีอิมจินไปแล้ว แต่ “สุนัขญี่ปุ่น” ยังคงคอยโอกาสที่จะรุกรานโชซอนอยู่เนืองๆ (Shin, 1994)¹⁴ ขณะเดียวกัน ชเวเจอูได้แสดงความกังวลต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในจักรวรรดิชิงว่าจะลุกลามมาถึงโชซอน เพราะเขามองว่าชิงและโชซอนเปรียบเสมือนปากกับฟันที่อยู่ใกล้กัน รวมถึงชี้ให้เห็นว่าการที่โลกต้องเผชิญกับความปั่นป่วนเกิดจากพวก “ซอฮัก” ซึ่งในทัศนะของเขาคือการแผ่ขยายอำนาจทางทหารของตะวันตกเพื่อรุกรานชาติอื่นล้วนมีรากฐานและได้รับการสนับสนุนจากศาสนาคริสต์ (Asia for Educators - Columbia University, n.d.-b) (Shin, 1994)

จากแนวคิดในลัทธิทงฮักสู่อุดมการณ์ในการเคลื่อนไหว

แนวคิดของลัทธิทงฮักเรื่องความเท่าเทียมกันของมนุษย์ ความสำคัญของประชาชน และแนวคิดชาตินิยม ต่อต้านผู้รุกรานชาวต่างชาติและอิทธิพลต่างชาติ คือประเด็นสำคัญที่จุดประกายการเคลื่อนไหวของประชาชน (Shin, 1994) การที่ลัทธิทงฮักระบุว่าพระเจ้า (หรือ สวรรค์) อยู่ในมนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะเป็นเพศใดหรือชนชั้นไหนก็ตาม เท่ากับเป็นการสั่นคลอนโครงสร้างทางสังคมและความเชื่อดั้งเดิมในโชซอนที่ยึดมั่นกับระบบชนชั้นและความชอบธรรมของผู้ปกครองผ่านแนวคิดอาณัติสวรรค์ เมื่อมนุษย์ทุกคนเท่ากันในความหมายของทงฮัก แสดงว่าทุกชนชั้นต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียม และเมื่อสวรรค์คือภายในมนุษย์ นั่นหมายความว่า อาณัติสวรรค์ที่ผู้ปกครองได้รับ ย่อมเกิดจากความเห็นชอบของประชาชนด้วยเช่นกัน ซึ่งภาพความทุจริตของชนชั้นสูงและข้าราชการท้องถิ่นในปลายราชวงศ์โชซอนทำให้ลัทธิทงฮักไม่สามารถเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนได้อีกต่อไป ด้วยเหตุนี้ความเท่าเทียมของประชาชนทุกชนชั้นและความเสมอภาคทางเพศที่เป็นแนวคิดสำคัญของลัทธิทงฮักจึงได้รับการตอบรับที่ดีจากประชาชนจำนวนมากซึ่งถูกกดขี่และเลือกปฏิบัติมาโดยตลอด

แนวคิดชาตินิยม ต่อต้านการรุกรานจากต่างชาติ เป็นอีกอุดมการณ์สำคัญของลัทธิทงฮักที่ทำให้ประชาชนคล้อยตาม การถูกรุกรานจากชาติตะวันตกอยู่บ่อยครั้ง รวมไปถึงการที่ญี่ปุ่นบีบบังคับให้โชซอนเปิดประเทศและลงนามในสนธิสัญญาทางการค้าที่ไม่เป็นธรรม ได้ส่งผลกระทบต่อการค้าภายในประเทศ โดยเฉพาะการค้าข้าว สร้างความไม่พอใจในหมู่ประชาชนจำนวนมาก ซึ่งความรู้สึกเกลียดชังนี้ยังได้ถูกตอกย้ำจากฝ่ายราชสำนักโดยนโยบายต่อต้านชาวต่างชาติและการปลุกกระแสขับไล่ “พวกป่าเถื่อน” ของฮึงซอนแทวอนกุน ผู้สำเร็จราชการของพระเจ้าโจจงอีกด้วย (Lee, 1963) และแนวคิดต่างๆ เหล่านี้ ต่อมาได้พัฒนาไปสู่คติพจน์หลักในการเคลื่อนไหวของกลุ่มทงฮัก ได้แก่ “ไทูกอกอันมิน” (Boguk Anmin; 보국안민) อันหมายถึง ปกป้องประเทศ นำความสุขสบายคืนสู่ประชาชน และ “กวางเจชังชัง” (Gwangje Changsaeng; 광제창생) ซึ่งหมายถึง การช่วยเหลือผู้ถูกกดขี่อย่างทั่วถึง

¹⁴ บทกวีอันซิมกาแบบเต็มได้ที่ 천도교 중앙총부 (n.d.-a)

อภิปรายผล: อุดมการณ์ไทผิง – ทงฮัก

ลักษณะร่วมกันของอุดมการณ์ที่ขบวนการไทผิงและขบวนการทงฮักใช้ในการจูงใจประชาชนและสร้างความชอบธรรมในการเคลื่อนไหวสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประการ ได้แก่

1. การผสมผสานแนวคิดเชิงศาสนา

แนวคิดของไทผิงและทงฮัก คือการอาศัยความเชื่อที่มีอยู่เดิม (ซึ่งประชาชนยังคงคุ้นเคยอยู่) มาผสมผสานและประยุกต์เป็นแนวคิดแบบใหม่ของตนเอง เพื่อใช้เป็นฐานความชอบธรรมใหม่ให้แก่การเคลื่อนไหวของตน ไทผิงคือการผสมผสานระหว่างคริสต์ศาสนาและคติจีนโบราณ ทงฮักคือการผสมผสานระหว่างขงจื้อ เต๋า พุทธ และความเชื่อเรื่องผีสงของโซซอน

2. หลักการรัฐในอุดมคติ

การเรียกร้องความเสมอภาคเท่าเทียมให้แก่ประชาชน การจัดสรรที่ดินอย่างเท่าเทียม ความอยู่ดีกินดีคือหลักการสำคัญที่กลุ่มไทผิงและกลุ่มทงฮักใช้ชวนเชื่อและสร้างความหวังให้แก่ประชาชนว่าจะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเมื่อมีระบอบการปกครองหรือผู้ปกครองใหม่

3. ความรู้สึก “มีศัตรูร่วมกัน”

การที่กลุ่มไทผิงชูแนวคิดกำจัดปีศาจแมนจู และกลุ่มทงฮักเน้นต่อต้านอิทธิพลของต่างชาติ โดยเฉพาะจักรวรรดิญี่ปุ่น คือการนำความรู้สึกเกลียดชังหรือโกรธแค้นที่มีร่วมกันของประชาชน มาสร้างเป็นอุดมการณ์หลักในการเคลื่อนไหวและดึงดูดพลังสนับสนุนจากมวลชนให้เข้าร่วม

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าอุดมการณ์ของทั้งสองขบวนการจะมีลักษณะร่วมกันอยู่บ้าง แต่เมื่อพิจารณาถึงรายละเอียดปลีกย่อย เราจะสามารถสังเกตเห็นถึงความแตกต่างท่ามกลางความคล้ายคลึงเหล่านั้น ดังนี้

1. ภาพลักษณ์ที่รุนแรงและความสุดโต่ง

ขณะที่ลัทธิทงฮักคือการผสมผสานทางความคิดระหว่างขงจื้อ เต๋า พุทธ และความเชื่อเรื่องผีในสังคมโซซอน แต่ลัทธิไทผิงซึ่งหยิบยืมแนวคิดของขงจื้อมาใช้เช่นกัน ได้ประกาศตนว่าต่อต้านการกราบไหว้รูปเคารพและ 3 ลัทธิหลักของจีน อีกทั้งยังมีกฎระเบียบควบคุมสมาชิกที่เข้มงวด เช่น ห้ามเสพพบายมุข การแยกที่อยู่ระหว่างชาย-หญิง ซึ่งแนวปฏิบัติทางสังคมที่สุดโต่งเช่นนี้ไม่ปรากฏในแนวคิดของขบวนการทงฮัก

2. การตีความ “ความเสมอภาคของมนุษย์”

แม้ว่าทั้งไทผิงและทงฮักจะเรียกร้องความเสมอภาคของประชาชน แต่ความเสมอภาคในความหมายของไทผิงคือการที่ประชาชนสามารถกราบไหว้ “พระเจ้า” ได้อย่างเท่าเทียม ในทางกลับกันก็เป็นการสร้างความชอบธรรมอีกทางให้แก่ขงจื้อซึ่งระบุว่าตนคือบุตรของพระเจ้าในลัทธิไทผิง ส่วนแนวคิดพระเจ้าอยู่ในมนุษย์ (ที่พัฒนาไปจนถึงแนวคิดพระเจ้าและมนุษย์เป็นหนึ่งเดียวกัน หรืออินแนช็อน) คือความเสมอภาคของมนุษย์ในการตีความของลัทธิทงฮัก

3. การนิยาม “ศัตรูร่วม”

ความรู้สึกเกลียดชังต่อศัตรูร่วมกัน คือองค์ประกอบสำคัญที่ไทผิงและทงฮักใช้จูงใจมวลชน ทว่าศัตรูร่วมที่กลุ่มไทผิงนิยามคือราชวงศ์แมนจูซึ่งเป็นผู้ปกครอง ณ ขณะนั้น ต่างจากกลุ่มทงฮักที่ไม่ได้มีแนวคิดโค่นล้มราชวงศ์โซซอน (แม้ว่าจะมีข้อเรียกร้องให้ขจัดอิทธิพลของตระกูลใหญ่ในราชสำนัก) หากแต่ใช้ความโกรธแค้นชาวญี่ปุ่นซึ่งเป็นอิทธิพลภายนอกมาสร้างศัตรูร่วมกันในการนิยามของกลุ่มทงฮัก

บทส่งท้าย: มองอดีต วิเคราะห์ปัจจุบัน

ผู้วิจัยอยากทิ้งท้ายบทความด้วยการเชิญชวนให้ผู้อ่านลองวิเคราะห์ถึงอุดมการณ์ของกลุ่มไท่ผิงและกลุ่มทงฮักที่สามารถจูงใจประชาชนของจีนและเกาหลีในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้เป็นผลสำเร็จ หากอุดมการณ์เหล่านี้ยังคงโดดเด่นในโลก ณ ปัจจุบัน จะยังมีพลังเพียงพอที่จะดึงดูดผู้คนให้เข้าร่วมการเคลื่อนไหวได้หรือไม่ ขณะเดียวกัน ถ้ากลุ่มไท่ผิงคือกรณีศึกษาความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ระหว่างประชาชนชาวฮากกาและผู้ปกครองชาวแมนจู และขบวนการทงฮักคือตัวอย่างการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาตินิยม เหตุการณ์เหล่านี้จะมีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร หากเราเลือกเปรียบเทียบกับสถานการณ์ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการถูกกดทับด้านอัตลักษณ์ของชนกลุ่มน้อยท่ามกลางแนวคิดรัฐชาติสมัยใหม่ที่ต้องเชิดชูอัตลักษณ์หลักแห่งชาติ (National Identity) เป็นสำคัญ¹⁵ และอุดมการณ์ชาตินิยมที่ยังคงแพร่หลายอยู่ทั่วทุกมุมโลก

อุดมการณ์ของไท่ผิงและทงฮักที่เรียกร้องความเสมอภาคเท่าเทียม ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี สังคมที่ดี และการปกครองที่ดี เป็นภาพสะท้อนปัญหาของประชาชนในปลายราชวงศ์ชิงและปลายราชวงศ์โชซอนที่ต้องเผชิญอยู่ ณ ขณะนั้น มองในมุมกลับกัน ภาพการเคลื่อนไหวของประชาชนที่เรายังคงพบเห็นในพื้นที่หลายภูมิภาค พวกเขามีอุดมการณ์หรือข้อเรียกร้องต่างไปจากขบวนการไท่ผิงและขบวนการทงฮักเมื่อครั้งคริสต์ศตวรรษที่ 19 หรือไม่ สังคมทุกวันนี้สามารถให้คำตอบแก่คำถามที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วในอดีตได้หรือไม่ สำหรับผู้วิจัยเชื่อว่าไม่มีคำถามใดที่ไม่มีคำตอบ ขึ้นอยู่กับว่าเราจะหาคำตอบได้เมื่อไหร่

¹⁵ ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยชวนนึกถึงกรณีชาวอุยกูร์ (Uighurs / Uyghurs) ในเขตปกครองตนเองซินเจียงของจีน รวมไปถึงกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยจำนวนมากในเมียนมาที่ยังคงถูกเลือกปฏิบัติจากกลุ่มชาติพันธุ์หลักของประเทศ ซึ่งความขัดแย้งทางชาติพันธุ์กลายเป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าไปสู่การจัดตั้งขบวนการแบ่งแยกดินแดนหรือกองกำลังต่อต้านผู้ปกครองจากรัฐบาลกลาง

บรรณานุกรม

- จอห์น เค แฟร์แบงก์. (2525). *เอเชียตะวันออกยุคใหม่ เล่มหนึ่ง* [East Asia, The Modern Transformation] (พิมพ์ครั้งที่ 2). มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- วาสนา วงศ์สุวรรณ. (2555). หงซิวเจี๋ยน: ต้นแบบนักปฏิวัติจีน. ใน ปกรณ์ ดิมปบุญธรรม (บก.), *เหตุเกิดในราชวงศ์ชิง*. ขอนแก่น.
- ศิริพร ดาบเพชร. (2562). *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกสมัยใหม่*. คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เส้า หย่ง และ หวัง ไท่ผิง. (2560). *หลังสิ้นบัลลังก์มังกง: ประวัติศาสตร์จีนยุคเปลี่ยนผ่าน* [一本书读懂中国近代史] (พิมพ์ครั้งที่ 2). มติชน.
- ไพบูลย์ ปิตะเสน. (2555). *ประวัติศาสตร์เกาหลี: จากยุคเผ่าพันธุ์ถึงยุคสาธารณรัฐใหม่*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). โพลีบุ๊กส์.
- Asia for Educators, Columbia University. (n.d.-a). *The Land System of the Heavenly Kingdom*. http://afe.easia.columbia.edu/ps/cup/taiping_economic_pgm.pdf
- Asia for Educators, Columbia University. (n.d.-b). *The Tonghak Religion and Uprising: Ch'oe Cheu on Learning Truth and Twelve Reforms Proclaimed by the Tonghak Overseer's Office*. http://afe.easia.columbia.edu/ps/korea/tonghak_rebellion.pdf
- Bae, H. S. (2017). Popular Movements and Violence in East Asia in the Nineteenth Century: Comparing the Ideological Foundations of their Legitimation. *Sungkyun Journal of East Asian Studies*, 17(2), 233-260.
- Beirne, P. (2009). *Su-un and His World of Symbols: The Founder of Korea's First Indigenous Religion*. Routledge.
- Cheng, J. C. (1963). *Chinese sources for the Taiping Rebellion, 1850-1864*. Hong Kong University Press.
- De Bary, W. T., Bloom, I., & Lufrano, R. J. (1999). *Sources of Chinese tradition: From 1600 Through the Twentieth Century*. Columbia University Press.
- Hail, W. J. (1927). *Tsêng Kuo-fan and the Taiping rebellion: with a short sketch of his later career*. Yale University Press.
- Kang, W. J. (1968). Belief and Political Behavior in Ch'ondogyo. *Review of Religious Research*, 10(1), 38-43. <https://doi.org/10.2307/3510671>
- Kim, S. (2011). *Liang Fa's Quanshi liangyan and its impact on the Taiping Movement*. [Doctoral dissertation]. Baylor University. <http://hdl.handle.net/2104/8225>
- Lee, A. C. C. (2008). The Bible in China: Religion of God's Chinese Son. *The Princeton Theological Seminary*, 29, 21-38.

- Lee, C. S. (1963). *The Politics of Korean Nationalism*. University of California Press.
- Lew, Y. I. (1990). The Conservative Character of the 1894 Tonghak Peasant Uprising: A Reappraisal with Emphasis on Chŏn Pong-jun's Background and Motivation. *The Journal of Korean Studies*, 7, 149-180. <https://doi.org/10.1353/jks.1990.0012>
- Michael, F. H., & Chang, C. I. (1972). *The Taiping Rebellion; history and documents*. University of Washington Press.
- Moon, M. S. (2017). Donghak and the God of Choe, Je-u: Through the Donggyeong-Daejeon and the Yongdam Yusa [Donghak and the God of Choe, Je-u:]. *Catholic Theology and Thought*, 79(1), 218-260. <http://dx.doi.org/10.21731/ctat.2017.79.218>
- R. Keith, S. (2014). From Empire to People's Republic. In A. J. William (Ed.), *Politics in China: An Introduction* (2nd edition). Oxford University Press.
- Rhee, H. B. (2007). *Asian millenarianism: an interdisciplinary study of the Taiping and Tonghak rebellions in a global context*. Cambria Press.
- Seth, M. J. (2010). *A concise history of modern Korea: From the late nineteenth century to the present*. Rowman & Littlefield.
- Setton, M. (2000). Confucian Populism and Egalitarian Tendencies in Tonghak Thought. *East Asian History*, 20, 121-144.
- Shin, S. S. (1978-1979). The Tonghak Movement: From Enlightenment to Revolution. *Korean Studies Forum* 5 (Winter-Spring 1978-1979), Seoul.
- Shin, Y. H. (1994). Conjunction of Tonghak and the Peasant War of 1894. *Korea Journal*, 34(4), 59-75.
- Spence, J. D. (2013). *The search for modern China* (3rd ed.). W.W. Norton & Company.
- The Taiping revolution*. (1976). Foreign Languages Press.
- Wang, C. C. (王慶成). (1981). Hung Hsiu-chuan's Early Thought and the Taiping Revolution. *Renditions: A Chinese - English Translation Magazine*, 1981(15), 108-138.
- Wei, X. (2014). A Study on Political Thoughts Produced in the Taiping Rebellion. *Higher Education of Social Science*, 6(2), 84-88.
- 洪秀全. (n.d.-a). 原道救世歌. <https://zh.m.wikisource.org/zh/原道救世歌>
- 洪秀全. (n.d.-b). 原道覺世訓. <https://zh.m.wikisource.org/zh/原道覺世訓>
- 천도교 중앙총부. (n.d.-a). 안심가. <http://www.chondogyo.or.kr/niabbs4/bbs.php?bbstable=yousa&no=2&page=1>
- 천도교 중앙총부. (n.d.-b). 용담유사. <http://www.chondogyo.or.kr/niabbs4/bbs.php?bbstable=yousa>